

МАКТАБ YOSHIDAGI BOLALAR AQLIY TARAQQIYOTI RIVOJLANISHIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR BORASIDAMETODIK TAVSIYA

Mamanazarova Safaro Jumanazarovna

Toshkent viloyati Qibray tumanidagi

25-umumta'lim maktabining Boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur metodik tavsiyada kichik maktab yoshidagi bolalarning o'qish faoliyati, qiziqish va harakatchanligi, ulardagi aqliy taraqqiyot rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar, o'quvchilarda qiziqishlar, aqliy taraqqiyot rivojlanishi va ularning ahamiyati haqida metodik tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: aqliy rivojlanish, taraqqiyot, o'quvchi, kichik maktab yoshi, qiziqish, o'qish, topshiriq, axloqiy sifat, mustaqil fikrlash, malaka va ko'nikma.

FACTORS AFFECTING THE INTELLECTUAL DEVELOPMENT OF PRIMARY SCHOOL CHILDREN

Abstract. The article provides information on the educational activities, interests and mobility of primary school children, factors affecting the development of their intellectual development, the interests of students, the development of intellectual development and their significance.

Keywords: mental development, academic performance, student, primary school age, interest, reading, homework, moral qualities, independent thinking, skills and abilities.

KIRISH

Bugunga kunda mamalakatimizning rivojlanishi va ravnaqi uchun xizmat qiladigan, aqliy rivojlangan, iste'dodli yoshlarni tarbiyalash talab etilmoqda. Shunday ekan ta'lim jarayonini mukammallashtirmay jamiyat talab etayotgan yoshlarni shakllantirib bo'lmaydi.

Ma'lumki, har qanday insonning o'sish, rivojlanish va shakllanish davrlari ta'limtarbiya faoliyatisiz amalgam oshmaydi. Aqliy taraqqiyot va ta'lim-tarbiya, bir-biriga chambarchas bog'liq faoliyatdir. Ta'lim jarayonida o'quvchi faollik ko'rsatmasa amalga oshirilayotgan tadbirlar ko'zlangan natijani bermaydi. Ta'lim jarayonida o'quvchilarni mustaqil ishlashga o'rgatish ham muhimdir. Kichik maktab yoshidagi bolalarning asosiy faoliyati o'qish hisoblanadi. O'quv faoliyati boladan nutq, tafakkur, qobiliyat rivojlanishi uchun yangi sharoit yaratadi. Maktabga kelgan bola o'z atrofida bilan psixologik jahatdan yangi munosabat tizimiga o'tadi.[1] U o'zining hayotini tubdan o'zgartirishni, unga yangi mjburiyatlar, o'quv faoliyati talablariga bo'y

so`nish, har kun maktabga borishni his eta boshlaydi. Oila a`zolarining bola o`quv faoliyati yutiqlari bilan qiziqayotganligi, shuningdek, uni nazorat qilayotganligi, unga qilinayotgan yangicha shakldagi munosabat uning ijtimoiy mavqei o`zgarganligini to`la his etishga o`ziga nisbatan munosabatning o`zgarishiga asos bo`ladi.

Ta`lim jarayonidagi barcha imkoniyatlar orqali kichik yoshdagi o`quvchining bilimlar egallash ko`lami kengayadi, qiziqishlari ortadi, ijodiy izlanish qobilayati rivojlanadi, tafakkurning faolligi, mustaqilligi ortadi, aqliy imkoniyatni ishga solish vujudga keladi. Ular har bir narsaga berilib, sinchkovlik bilan ular o`rtasidagi farqni ajratish, umumlashtirish, xulosa chiqarish imkoniyatiga ega bo`ladilar. Bola maktabga qadam qo`yishi bilanoq unga bo`lgan munosabat va talablar orqali o`ziga xos bo`lgan aqliy rivojlanish xususiyatlari uchun imkoniyatlar va shart – sharoitlar yaratish oila, maktab ta`lim tizimiga ulkan ma`suliyat hissini yuklaydi. Boshlang`ich sinf o`quvchilar ishonuvchan, tashqi taassurotlarga beriluvchan bo`ladilar. [2]

Buyuk alomallarimiz ta`kidlaganidek, kishining fe`l atvori hammadan ko`ra ko`proq hayotining dastlabki yillarida tarkib topadi va unda shu davrda paydo bo`lgan sifatlar mustahkam o`rnashib kishining ikkinchi tabiatiga aylanadi. Insonning ikkichi tabiatida tabiiy hissiyotlarni fazilatlarini tarkib toptirish yukask axloq normalarini shakllantirish uchun butun ma`suliyat boshlang`ich sinf o`qituvchisining zimmasiga tushadi. Bolaning mazkur davrida o`qituvchining har bir gapi har bir hatti harakati ta`sir ko`rsatish uning uchun haqiqat mezonini vazifasini bajaradi. Chunki o`quvchilar o`qituvchilarga qattiq ishonadilar. Uning fikr mulohazalariga quloq soladilar. Pedagogik nazokatida jiddiy tasvirlanadilar. Talablarga hamisha amal qiladilar. U bergan topshiriqlarni bekamu kust bajarishga intiladilar. To`g`ri mulohaza yurtishga o`rganish noma`qul qiliqlardan tiyish va musiqa tinglashga odatlantirish ularga nimalar bilan shug`ul-lanish kerakligini, burch hissini tushuntirish ular bilan o`qilgan kitoblarni, ko`rilgan tomoshalarni muhokama qilish imkoniyati tug`iladi. [3]

Kichik maktab yoshdagi o`quvchilarning axloqiy sifatlarni rivojlantirishdagi ko`zlangan maqsadga erishish uchun ularning yoshi va psixologik xususiyatlarini hisobga olish shart. Ma`lumki, o`quvchilarning psixologik xususiyatlari har xil bo`lib, bir o`quvchiga muvaffaqiyat bilan qo`llangan tarbiyaviy ta`sir vositasi boshqa birga qo`llanilganda kutilgan natijani bermasligi mumkin. Tarbiyaviy tadbirlar o`quvchilarga yakkama-yakka yondoshib amalga oshirilsa yaxshiroq samaraga erishilishi shubhasizdir. Mazkur vazifalarni amalga oshirish o`qituvchi o`quvchilarning xususiyatlarini qanchalik o`rganganligiga bog`liqdir. Ta`lim jarayonida har bir o`quvchining psixik dunyosiga oqilona yo`l topa olish muvaffaqiyatlarning garovidir. [4]

Ta'lim - tarbiya jarayonida bolalarni hayoti va faoliyatini shunday uyushtirish lozimki, bunda bola shaxsining kichik yoshida o`quvchilarda tarkib topgan xususiyatlar toboro boyib va mustahkamlanib boradi. Maktab ta'limining dastlabki

yilaridagi bilishga boʻlgan qiziqishlar, tevarak atrofdagi olamni bilishga boʻlgan qiziqish koʻproq intellektual qiziquvchanlikni sezilarli ravishda rivojlantiradi. Psixologlarning taʼkidlashicha, dastavval ayrim faktlarga, boshqa narsalardan ajratib olinadigan hodisalarga nisbatan qiziqishlar hosil boʻladi. Oʻqish faoliyatida kichik yoshdagi oʻquvchilarning aqliy jarayonlari bilish uchun boʻlgan qiziqishlar bilan faollashib qiziqish oʻquvchilarning aqliy faoliyati asosida paydo boʻladi va uning shaxsiy individual sifatida oʻquvchilarning ana shu aqliy faoliyatini yanada rivojlantiradi. Oʻquvchilarning qiziqishlari mazmuni, barqarorligi jihatdan hilma – xildir. Keng mazmunli va barqaror qiziqishlar oʻquvchilarning yoshligidan paydo boʻla boshlaydi. [5]

МУХОКАМА

Ma'lumki I-II sinf oʻquvchilarida xali qiziqishlar yaqqol namoyon boʻlmaydi, oʻquvchilar oʻqish jarayonida hamma narsalarga qiziqish bilan munosabatda boʻladilar. Oʻzlari oʻzlashtirgan faoliyat ularni qanoatlantiradi. Keyinchalik esa, sabablarni, qonuniyatlarni, hodisalar oʻrtasidagi aloqa va bogʻliqliklarni bilib olish uchun boʻlgan qiziqishlar rivojlanadi. Agar I-II sinf oʻquvchilarini “Bu nima?” – degan savol koʻproq qiziqтира, bir muncha kattaroq yoshdagi bolalar uchun “Nima sababdan?”, “Qanday qilib?” degan savollar muhim boʻlib qoladi. Oʻqish malakasining rivojlanishi bilan kitob oʻqishga qiziqish yuzaga keladi. Dastavval kitob oʻqishga, undan soʻng esa mazmuni oʻtkir va qiziqarli boʻlgan muayyan adabiyotlarni, ertaklarni oʻqishga, keyinchalik qiyin boʻlmagan ilmiy sarguzashtlar haqida kitoblarni oʻqishga qiziqish paydo boʻladi. I-II sinf oʻquvchilarini oʻzlashtirayotgan materialni mazmuni, oʻqish ishlarining ayrim usullari oʻziga jalb eta boshlaydi. III va IV sinf oʻquvchilarining mustaqilligi oʻsib boradi. Bu yoshdagi oʻquvchilar aqliy faoliyat usullari, oʻz xotirasi, nutqi, diqqati hamda irodasini oʻstirish bilan bogʻliq boʻlgan barcha ishlarga qiziq boshlaydi. IV sinfda oʻquvchilar oʻzlarining har xil fanga boʻlgan qiziqishlarini aniq belgilaydilar. Fanlardan baʼzilariga koʻproq eʼtibor berib uni yoqtirsalar, baʼzilarini yoqtirmaydilar. [6]

Oʻquvchilar qaysi ishdan koʻproq qanoat hosil qilsalar, shu ishlar ularda qiziqish paydo qiladi. Bola ma'lum ishni bajarayotganda oʻziga boʻlgan ishonchni yoʻqotmasligi, oʻziga topshirilgan ishni bajara olishni bilish, buning uchun esa faqat gʻayrat – shijoat koʻrsatish kerakligini anglashi kerak. Oʻquvchilarda taʼlim va tarbiya olish, dam olish tartibining toʻgʻri uyushtirilishi ham oʻquvchilarda qiziqishlarning barqaror boʻlishida muhim ahamiyatga ega. Oʻquvchilarning qiziqishlari kattalarni diqqat eʼtiborida boʻlishi lozim. Bolalarni ijobiy qiziqishlari kattalar tomonidan ragʻbatlantirishi, quvvatlantirilishi kerak. Ularni qiziqishlarini payqash, uning uchun eng sevimli, doimo oʻziga jalb etadigan faoliyatni eʼtiborga olmaydigan oʻqituvchi va ota-onalar yomon pedagog va yomon tarbiyachidir. Oʻquvchi uchun oʻqituvchi hayotining eng yaxshi idealidir. [7]

Doimo oldinga qarab intiluvchi, mazmunli keng qiziqishlar bilan yashovchi o`qituvchi o`quvchilarga yuksak ma'naviy qiziqishlarni, aqliy rivojlanishni paydo bo`lishiga yordam beradi. Shu bilan bir qatorda texnikaga, hozirgi zamon texnikalari, eng yangi tipdagi avtomobil, samolyot, kopmyuterga bo`lgan qiziqishlar tez tarkib topadi. Qishloq maktablarining III va IV sinf o`quvchilari qishloq xo`jaligiga nisbatan sezilarli darajada o`z qiziqishlarini namoyon qila boshlaydi. Bolalar parandalarni, uy hayvonlarini bajonidil boqadilar va ular haqida ma'lumotlar to`play boshlaydilar. Bu esa bolalarni bilish darajasini rivojlanishiga ta'sir etib boradi. Kichik maktab yoshidagi bolalarda o`qishga bo`lgan qiziqishni rivojlanishi to`g`ridan – to`g`ri ta'limning tashkil qilinishiga bog`liq. Shuning uchun o`qituvchi boshlang`ich sinf o`quvchilarida qiziqishlar rivojlanishining qonuniyatlarini nazarda tutishlari kerak.[8]

NATIJA

O`quvchilarda qiziqishlar, aqliy taraqqiyot rivojlanishi oddiydan murakkabga, ma'lumdan noma'lumga, yaqindan uzoqqa, tasvirlashdan tushuntirishga, faktlardan umumlashtirishga qarab boradi. O`quvchilarni ta'limni o`zlashtirishga quyidagilarga e'tibor qaratish lozim: □ O`quvchilar qanchalik yosh bo`lsalar, ta'lim shunchalik ko`rgazmali bo`lishi hamda faol harakt qilish katta rol o`ynaydi. Barcha o`quvchilar bir xil bilimga ega emas, ular turli tayyorgarlik darajasiga ega va bundan boshqacha bo`lishi ham mumkin emas. Shu sababli berilgan materialni bilmaslik past o`zlashtirishning asl sababini ko`rsatmasligi mumkin. Bilamizki, ko`pchilik pedagoglar o`quvchilarning aqliy rivojlanishini baholashda qiynaladilar va buning oqibatida ularning ish faoliyatida ta'lim jarayonida hisobga olinishi lozim bo`lgan muhim omil go`yoki chetda qolib ketadi. Shuni ta'kidlab o`tish kerakki, o`quvchilarning aqliy rivojlanish darajasi ulardagi nazariy yoki amaliy bilim olishga bo`lgan qobiliyat yoki bilimning mavjudligi bilangina aniqlanmaydi. [9]

O`quvchining aqliy rivojlanish darajasi tafakkur jarayonlarining rivojlanganligi, o`quv materialining muhim va asosiylarni ajrata olishi, olgan bilim yoki hosil qilingan, o`zlashtirilgan ko`nikmani boshqa faoliyatga ko`chira olishi, turli nazariy bilimlarni amalda qo`llay olishi, mustaqil fikrlashi, xulosa chiqara olishi kabi bir qancha belgilar bilan aniqlanadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda uchinchi sinf o`quvchilarning odob tog`risidagi fikr, va mulohazalari mazmuni va shakli va tuzilishi bilan fikr mulohazalaridan farqlanadi. Buning sababi ularning turmush tajribasi ko`lami kengroqligi yosh davri xususiyatiga bog`liq farq bilan narsaga turlicha qarsh har xil yondashish muammo mohiyatini ochib berish uslubi bo`yicha ham farqlar mavjuddir. I-III sinf o`quvchilarida axloqiy tushunchalarni tarkib topishi uchun avvalo har bir tushunchaning muhim alomatini ajratishning umumlashtiruvchi ikkinchi darajali belgilarni topishi o`zgartirish zarurligini ko`rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Boymurodov N Amaliy psixologiya T.: 2008 y- 316 b.
2. Dilnoza Xalkuziyeva. Maktabgacha yoshdagi bolalarni maktabga axloqiy-irodaviy tayyorligining psixologik jihatlari.
3. Ivanov P.I. M.Zufarova “Umumiy psixologiya” T.: 2008 y
4. Jo'raev S. , F.Qodirov “Kichkintoylar nutqini o'stirish” T.: 2005 y.
5. Nishonova Z. Alimova G. “Bolalar psixologiyasi va uni o`qitish metodikasi” T.: 2006 y
6. Nishonova Z.T. Do`stmuxammedova Sh.A. To`lyaganova Sh.T. Pedagogik psixologiya. Toshkent 2011
7. Voxidov M. “Bolalar psixologiyasi” T.: O`qituvchi. 1982 y.
8. Султонова Н.А. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПОДГОТОВКИ ДЕТЕЙ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ К СОЦИАЛЬНОЙ ЖИЗНИ В СЕМЬЕ // SCIENTIFIC PROGRESS 2021// 1 (6), 631-635
9. Юлчибоева, Д. Э. (2021). ОПРЕДЕЛЕНИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ У ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА. Scientific progress, 1(6), 695- 698.a